http://www.minfin.gov.ua/ control /uk/ publish/ printable_article?art_id=188354

6. Allen D.W. Transaction costs / D.W. Allen // Simon Fraser University. – 1999. – 34 p.

7. Bate R. Smuggling – the unintended consequence of government intervention / R. Bate // October 2000. – 11 p.

8. Barzel Y. An Alternative Approach to the Analysis of Taxation / Y. Barzel // Journal of Political Economy. – Vol.84. – №6. (Dec., 1976). – P.1177-1197.

9. Bhagwati J. A Theoretical Analysis of Smuggling / J. Bhagwati, B. Hansen // The Quarterly Journal of Economics. – Vol.87. – №2. (May, 1973). – P.172-187.

10. Cave J.A. The Interdictor's Lot: A Dynamic Model of the Market for Drug Smuggling Services / J.A. Cave, P. Reuter // The RAND Publication Series. – Feb., 1988. – 80 p.

11. Demsetz H. The Cost of Transacting / H. Demsetz // The Quarterly Journal of Economics. – Vol. 82. – №1. (Feb., 1968). – P.33-53.

12. Lovely M.E. Smuggling and welfare in a Ricardo-Viner economy / M.E. Lovely, D. Nelson // Journal of Economic Studies. – Vol. 22. – №6. – 1995. – pp. 26-45.

13. Martin L. Smuggling, trade and price disparity: A crime-theoretic approach / L. Martin, A. Panagariya // Journal of International Economics. –Vol.17. – Issues 3-4 (Nov.1984). – P.201-217.

14. Milne F. Taxation and Transaction Costs in a General Equilibrium Asset Economy / F. Milne, J. Xing // Queen's University. – 2006. – №10. – 26 p.

15. Ning W. Measuring Transaction Costs: An Incomplete Survey / W. Ning // The University of Chicago. – February 2003. – 14 p.

16. Pitt M. Smuggling and price disparity / M. Pitt // Journal of International Economics. – 1981. – №11. – P.447-458.

17. Sheikh M.A. Smuggling, production and welfare / M.A. Sheikh // Journal of International Economics. – Vol.4. – Issue 4 (Nov.1974). – P.355-364.

Статья поступила в редакцию 15.06.2009

І.Г. ЯНЕНКОВА, ***к.е.н., доцент,***
Інститут економіки та прогнозування НАН України

ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ РЕСУРС ІННОВАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ У КОНТЕКСТІ ІНСТИТУЦІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

Ретроспектива економічного розвитку 90-х років та початку XXI ст. вказує на прагнення активної діяльності у напрямі розвитку інновацій і зростаючу заклопотаність урядів багатьох країн щодо конкурентоспроможності на основі інноваційних чинників. Зазначене, в свою чергу, спонукало більшість країн так званого наздоганяючого розвитку (до яких відноситься і Україна) до пошуку відповідної інноваційної політики. Зокрема, у нових державах-членах ЄС затребуваними стали ті положення політики, що стосуються стимулювання інноваційної діяльності. У більшості країн Центральної та Східної Європи (у тому числі, Росія, Україна, Білорусь, Казахстан) було введено в дію широкий набір інструментів нормативно-правового забезпечення інноваційної політики. Конкретно для України, поточний період можна охарактеризувати як період інтенсивного нагромадження знань про інноваційну політику, особливо на транснаціональній основі, а також як період теоретичного та нормативно-законодавчого усвідомлення концептуальних положень інноваційної політики.

Однак, комплексний аналіз характеру науково-технологічних та інноваційних процесів [1-3] показує, що в нашій країні спостерігається суттєве відставання процесу управління інноваційною діяльністю і, як результат, низький рівень якісного економічного зростання через відсутність відповідного інституційного середовища (в системному плані – через відсутність сучасного формату НІС).

У численних сучасних дослідженнях, що стосуються рушійних сил взаємозалежних процесів розвитку інноваційної діяльності, підвищення конкурентоспроможності й економічного зростання [4], все частіше відзначається ключова роль інституціонального середовища. Крім того результати емпіричних до-

© І.Г. Яненкова, 2009

сліджень також вказують на те, що заходи політики, зокрема, ті, що спрямовані на забезпечення відкритості торгівлі, макроекономічну стабілізацію і на управління обмінним курсом, самі по собі, поза зв'язком з якістю національних інститутів, не здійснюють якого-небудь незалежного впливу на показники довгострокового економічного зростання [5]. Посилення акценту на роль інститутів покладено і в основу так званого «розширеного Вашингтонського консенсусу» [6]. Однак, в цих дослідженнях і відповідних публікаціях не зовсім чітко розглядається роль організаційного ресурсу у забезпеченні взаємозв'язку НІС та інноваційної політики.

Метою даної статті є виявлення та аналіз тенденцій формування та реалізації інноваційної політики окремих країн у контексті інститутів інноваційного розвитку.

Прискорений розвиток науки і технологій посилив необхідність розробки комплексних прогнозів національного науково-технологічного розвитку. При цьому протягом останніх років практично в усіх країнах значно підвищилась роль держави у розробці різних прогнозів, формуванні науково-технічних програм, їх фінансуванні та організаційному забезпеченні.

У більшості країн було створено спеціальні організаційно-управлінські структури, наприклад, у Франції - це Парламентське управління з питань відбору в галузі науки і техніки, Німеччині - Комісія з оцінки технологій, у США - Управління з питань оцінки технологій. Європарламентом було прийнято резолюцію щодо створення Європейського парламентського управління з питань оцінки пріоритетів і вибору в галузі науки і технологій. Помітною стала тенденція щодо впливу національних інноваційних систем на інноваційну діяльність фірм та, крім того, встановлено, що самі національні інноваційні системи стають все більш інтернаціональними, навіть незважаючи на те, що інститути, які їх підтримують, залишаються національними [7] .

Вплив технологічного розвитку і глобалізації на економічне зростання країн проявляється двояко: по перше, вони розвиваються майже незалежно, по-друге, майже впливаючи один на одного, що неминуче відбивається на еволюції національних інноваційних систем. У міру того, як міжнародне виробництво і технології стають все більш фрагментованими, зростає значення методів взаємодії країн з питань торгівлі, фінансів, виробництва і технології.

Розширюється інтернаціоналізація НДДКР, а також з'являються нові типи НДДКР, що виходять за межі адаптації технології. Так, якщо колись дослідники могли собі дозволити не поспішаючи, протягом 5-10 років, розробляти перспективну ідею і тільки потім передавати створену ними технологію в бізнес-підрозділи та реалізовувати ідеї в комерційних продуктах, то сьогодні цей цикл доводиться скорочувати до двох років. Концепція «лідерство в дослідженнях і розробках» («технологічна потужність», яка характеризується середнім індексом, що обчислюється експертами консалтингової компанії з врахуванням декількох факторів, включаючи кількість і якість патентів), стала мистецтвом проведення НДДКР. Однак ще важливішим слід зазначити той факт, що деякі зарубіжні компанії зробили замовників повноправними учасниками НДДКР: дослідники активно вирішують бізнес-проблеми клієнтів. Навіть ті керівники мережевих підрозділів великих компаній, які не ставлять собі за мету поспівати за всіма останніми новинками технологічного розвитку, звертають особливу увагу на наявність у постачальника довгострокової стратегії розвитку НДДКР. А ті компанії, у яких традиційно існували єдині дослідницькі центри, останнім часом усе активніше делегують відповідну діяльність в інші підрозділи. В результаті бізнес-відділи несуть відповідальність за розвиток технологій, що у найближчі два роки повинні стати основою нових продуктів, а також займаються відновленням існуючих продуктових ліній. Проте, серед НДДКР усе ще переважають роботи адаптивного типу, а генерування технологій усе ще сконцентровано в штаб-квартирах транснаціональних корпорацій (ТНК) [8] .

Ці процеси відбуваються в різних за інституціональним контекстом умовах конкретних країн, під впливом яких і в складній взаємодії один з одним розвиваються стратегії поведінки країн і великих компаній та їх можливості технологічного й економічного плану. У цьому контексті стратегії, що дозволяють перевести можливості по сорсингу і прихід іноземних прямих інвесторів у досить конкретні національні порівняльні переваги, відкривають шлях до наздоганяючого технологічного розвитку. Перед країнами постає складна задача: як з найбільшою ефективністю підключитися до глобальних мереж НДДКР транснаціональних корпорацій. У такій ситуації, здатність конкретної країни отримати вигоди, пов'язані з

інтернаціоналізацією НДДКР, залежить, насамперед, від того, наскільки сильна її НІС. Спрямована усередину експансія міжнародних виробничих мереж викликає структурні зміни в НІС приймаючої країни. На форму цих структурних і супутніх змін впливає і національна політика.

За даними експертного висновку ЄЕК ООН [9] в національних інноваційних системах країн наздоганяючого розвитку виявлено наступні загальні для них слабкі місця структурного характеру:

- інноваційна діяльність обмежена невеликою кількістю великих національних підприємств, що інвестують у таку діяльність досить значну частину своїх доходів;
- малі і середні підприємства (МСП) являють собою найбільш слабку частину національної інноваційної системи, про що свідчить дуже низька частка таких підприємств, що займаються інноваційною діяльністю;
- закордонні компанії вкладають у НДДКР порівняно більше коштів, ніж національні компанії. Крім цього, все ще існує значний розрив між продуктивністю національних і іноземних компаній, що веде до синдрому дуалістичної економіки.

Реалізація стратегії наздоганяючого розвитку повинна сприйматися не лише як прийняття технологій, що використовуються в сталих галузях в умовах іншого середовища, але також як розвиток власних інновацій, і в першу чергу - організаційного плану. Таким чином, посилюється значення і роль організаційного ресурсу як системного каталізатора у реалізації стратегії економічного розвитку [10].

У цьому контексті, що стосується питань інноваційної політики, то до традиційних уявлень про необхідність підтримувати НДДКР, щоб компенсувати неефективність ринку, додаються розуміння проявів неефективності ринку, органічно властивим інноваційним системам. До таких відносяться, наприклад, відсутність належних здібностей у приватному секторі, неефективність інститутів, неефективність мереж або систем і рамкова неефективність або неефективність регуляторних систем [11].

Ретроспективний аналіз процесів такого розвитку, підводить до висновку, що вирішально важливе значення мають не принципи економічної політики, а інституціональний контекст і конкретні умови. Вкрай важливою є не тільки наявність системи реалізації політики й інституціональна система, що можуть забезпечити автономність і актуальність НДДКР для даної економіки, але також наявність синергічних зв'язків і взаємодії зі світовою економікою.

Слід зазначити, що в умовах сучасного інституціонального режиму, у якому домінуючу роль відіграє СОТ, зросла необхідність у тому, щоб державні інвестиції в НДДКР доповнювали орієнтовані на ринок стратегії розвитку. Створення інституціональної системи, що заохочує відкритість і одночасно сприяє розвитку конкуренції на основі технологічного розвитку, є однією з головних цілей національних держав. Така взаємодія досягається за допомогою мережевих зв'язків та інноваційних систем, що охоплюють окремі галузі, а іноді навіть окремі компанії. У цьому контексті доступ до глобальних мереж і здатність брати участь у роботі цих мереж мають важливе значення для забезпечення конкурентоспроможності й економічного зростання.

Якщо розглянути особливості національної інноваційної системи США, то ми не знайдемо єдиного політичного документа або інтегрованої політичної заяви з викладом позиції цієї країни з питань інноваційної політики. Навпаки, рішення з питань політики приймають різні департаменти виконавчої влади (наприклад, Міністерство торгівлі), а також неполітичні організації (наприклад, Національна академія наук), але ні окремо взяті, ні в сукупності ці матеріали не є офіційними документами, що викладають інноваційну політику США. Проте, вже доведено практикою, що наступних сім законодавчих актів, пов'язаних з інноваціями, у сукупності дають уявлення про компоненти інтегрованої інноваційної політики США:

- Закон Стівенсона-Уайдлера про технологічні інновації, 1980 рік;
- Закон Бай-Доула, 1980 рік;
- Закон про податкові пільги на наукові дослідження й експерименти, 1981 рік;
- Закон про розвиток інновацій у малому бізнесі, 1982 рік;
- Закон про національні кооперативні дослідження, 1984 рік;
- Федеральний закон про передачу технологій, 1986 рік;
- Зведений закон про торгівлю і конкуренцію, 1988 рік.

Існує думка про те, що ці сім законодавчих ініціатив, спрямованих на розвиток інноваційної діяльності в США, «були прийняті, в основному, без систематичного вивчення пи-

тання про те, як кожна з них доповнює інші ініціативи» [11]. Кожна з цих ініціатив стосується однієї з різних фаз інноваційного процесу, і підприємства, залежно від характеру їх НДДКР і поточного етапу життєвого циклу, можуть з більшою або меншою вигодою використовувати той або інший закон. На практиці в США систематична координація дій у напрямі реалізації інноваційної політики не відбувається з цілого ряду причин, найбільш очевидними з яких є відсутність єдиної федеральної організації, що має відповідні повноваження. Але навіть якщо б така організація й була, вона не мала би достатньої інформації, щоб здійснювати ефективну координацію, оскільки відповідні дані не збираються на систематичній основі. Зокрема, Національний науковий фонд (ННФ) збирає дані, що стосуються показників, характеризуючих стан науки і технологій, але це кількісні дані про витрати на інновації і про результати застосування інновацій, і вони не дають уявлення про фази інноваційного процесу [11] .

В країнах ЄС останнім часом інноваційну політику, стали інтерпретувати і розуміти як системну політику, мета якої полягає в забезпеченні повноти охоплення і погодженості зусиль, спрямованих на заохочення інновацій. Це означає, що відбувається перехід від окремих інструментів до використання системних інструментів. Зокрема, відбувається перехід від інструментів, що діють за принципом «один суб'єкт – один захід» (наприклад, субсидія, надана відповідній компанії для виконання власного проекту розробки продукту), до заходів системного характеру, коли в загальних межах політики використовується набір різних заходів (таких як гранти компаніям, партнерські відносини з іншими економічними агентами або дослідницькими організаціями, фінансування менеджерів кластерів або мереж, заходи щодо усунення системних збоїв, наприклад, що стосуються доступу до фінансування, і т.і. [9].

Важливе значення системних інструментів обумовлено зростанням ролі нових функцій в управлінні сучасними інноваційними процесами, таких як: управління системними зв'язками; проектування (або демонтаж) і організація інноваційних систем; створення платформ для нагромадження знань, навчання й експериментування; створення інфраструктури для стратегічного аналізу; формулювання потреб і розробка стратегічного перспективного бачення процесу розвитку [12].

Проте в українській практиці зазначені інструменти виконують лише малу частину цих системних функцій, але будемо очікувати, що в майбутньому (задля скорішого виходу з кризи) набори використовуваних заходів і цілі політики відчують істотних змін і системні інструменти будуть використовуватись в більш широких масштабах.

Слід вказати на існування й іншої думки: раціональна політика повинна враховувати необхідність дотримання критично важливого балансу уваги економічним агентам (компаніям і їх організаційним можливостям), з одного боку, і їх зв'язкам з іншими учасниками інноваційної системи (університетами, науково-дослідними і технологічними організаціями і т.і.) - з іншого. Акцентування уваги винятково на зміцненні зв'язків, без приділення належної уваги економічним агентам або ключовим вузлам мереж взаємодії, може знизити ефективність інноваційної політики.

Важливим фактором у цьому контексті вбачається поліпшення організаційних здібностей компаній і інших організацій. У результаті глобалізації значення організаційних здібностей зросло ще більше, хоча тепер мова повинна вже йти про системні здібності, тобто про здібності функціонувати в глобальних ланцюжках і координувати діяльність або весь ланцюжок, або деякі його складові.

Слід звернути увагу на ще один аспект сучасної інноваційної політики у її взаємозв’язку зі складовими НІС: це знаходження балансу між інституціональним і конкурсним фінансуванням, оскільки системи установ, що виконують НДДКР, повинні забезпечувати не тільки стимули для роботи, але й відповідну стабільність.

Практика показує, що ставка на інституціональне фінансування, як правило, відділяє існуючі структури від необхідності здійснення змін і створює мало стимулів для підвищення ефективності, продуктивності або для розвитку інновацій. У цьому зв'язку необхідно в більшій мірі використовувати методи конкурсного розподілу ресурсів і проектного фінансування. У більшості країн наздоганяючого розвитку, відзначений деякий прогрес у цьому напрямку. Однак, за деякими виключеннями, у цих країнах ще спостерігається переважно інституціональне фінансування. Існує також реальна небезпека того, що системи фінансування, які формально виглядають конкурсними, особливо в малих країнах, фактично такими не є.

Однак слід вказати на саму якість мето-

дів фінансування як в інституціональній, так і в конкурсній системах. Пакети державних субсидій (block grants) можуть надаватися за результатами конкурсу на більш довгострокове фінансування. Проте, на вибір методів фінансування повинні впливати критерії оцінок, що застосовуються, серед яких одним із головних має бути ступінь поширення знань, особливо на місцевому рівні.

Таким чином, у багатьох розвинутих і в усе більшій кількості країн наздоганяючого розвитку, політика, спрямована на підвищення конкурентоспроможності і розвиток інноваційної діяльності, здійснюється на основі підходів НІС, що дозволяють враховувати вплив організацій і інститутів на інноваційну діяльність у масштабах держави. В подальшому наші дослідження будуть спрямовані на виявлення та реалізацію конкретних інструментів для мобілізації організаційного ресурсу вітчизняних суб'єктів НІС у напрямі забезпечення їх синергетичної дії.

Література

1. Соціогуманітарний аспект інноваційно-технологічного розвитку економіки України. – Монографія / За ред. Федулової Л.І.. – К.: Ін-т екон. та прогнозув. – 2007. – 472 с.
2. Федулова Л.І. Технологічний розвиток економіки України. – К.: Ін-т економіки та прогнозування, 2006. – 627 с.
3. Технологічна модернізація промисловості України / За ред. Л.І. Федулової; Ін-т екон. та прогнозув. – К., 2008. – 472 с.
4. Стратегічні виклики XXI століття суспільству та економіці України. – Т.1: Економіка знань – модернізаційний проект України / За ред. В.М.Гейця, В.П.Семиноженка, Б.Є.Кваснюка. – К. : Фенікс, 2007.
5. W. Easterly, R. Levine Tropics, Germs and Crops: How Endowments Influence Economic Development // Journal of Monetary Economics. – 2003. - Vol. 50, No. 1, pp. 3-39.
6. D. Rodrik. Goodbye Washington Consensus, Hello Washington Confusion? A Review of the World Bank's Economic Growth in the 1990s: Learning from a Decade of Reform// Journal of Economic Literature, 2006. – Vol. 44, No. 4, pp. 973-987.
7. B. Carlsson. Internationalization of Innovation Systems: A Survey of the Literature //Research Policy. – 2006. – Vol. 35, No. 1, pp. 56-67.
8. ЮНКТАД. Доклад о мировых инвестициях 2005: Транснациональные корпорации и интернационализация НИОКР, Нью-Йорк и Женева, Организация Объединенных Наций, 2006.
9. Создание условий, способствующих повышению конкурентоспособности и эффективности национальных инновационных систем. Уроки опыта стран-членов ЕЭК ООН. – Европейская экономическая комиссия Организации Объединенных Наций. – Нью-Йорк и Женева, 2007 г.
10. Яненкова І.Г. Організаційні інновації в економічній системі: сутність та передумови упровадження. // Проблеми науки. –2008. – №8. – С.25-31
11. E. Arnold. Evaluating Research and Innovation Policy: A Systems World Needs Systems Evaluations // Research Evaluation. – 2003. – Vol. 13, No. 1, pp. 3-17.
12. Boekholt, P. et al. An International Review of Methods to Measure Relative Effectiveness of Technology Policy Instruments // Final Report, July 2001, Technopolis Ltd.

Статья поступила в редакцию 15.06.2009

І.А. ШОВКУН, ***к.е.н., ст.н.с.,***
Інститут економіки та прогнозування НАН України

ІНСТИТУТИ ТЕХНОЛОГІЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ: СУТНІСТЬ, ФУНКЦІЇ ТА РОЛЬ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ

Відомо, що економічний розвиток країн визначається відповідно до технологічного рівня виробництва, який є інтегральним результатом інноваційної активності в економіці. У системі причинно-наслідкових зв'язків, що зумовлюють інноваційно орієнтовану поведінку економічних акторів на мікрорівні важливе місце посідають інститути, під дією яких формується мотивація до інноваційної активності. Надійні інститути виступають передумовою для розподілу ризиків, акумулювання інформації, колективного несення тягаря витрат пе-

© І.А. Шовкун, 2009